

ראשי פרקים

נושא	עמודים
מבוא	2
א. סקירת הספרות	3
1. מבנה ההזדמנויות הפוליטיות	3
2. מבנה ההזדמנויות הפוליטיות בהקשר לתנועות מחאה סביבתיות	4
3. תנועות מחאה סביבתיות וקואליציות סביבתיות	6
ב. ממצאים	7
מחאת בני הנוער במשבר האקלים העולמי	7
ג. דיון בממצאים	
1. מבנה ההזדמנויות של מחאת בני הנוער במשבר האקלים העולמי והתנועה הסביבתית	8
2. מדדי ההצלחה של מחאת בני הנוער במשבר האקלים, במסגרת מחאת התנועות הסביבתיות	9
סיכום	10
ביבליוגרפיה	11

מבוא

הטמפרטורה בעולם עלתה ב 1.2 מעלות בשנים האחרונות (בהשוואה לעידן הטרור תעשייתי) והיא צפויה לעלות עד 2100 בהיקף של עד 4 מעלות אם לא יחול שינוי מערכתי וב 2.7 מעלות אם יהיה יישום מלא של כל היעדים שנקבעו בהסכם פריז לשנת 2030 וב 1.8 מעלות, אם יתבצע יישום מלא של כל היעדים המוצהרים (עפרון 2022). הבעיה הינה גלובלית: לא מקומית ולא לאומית; היא נמצאת לפתחן של כלל מדינות העולם ומחייבת שיתוף פעולה בינלאומי כדי להתמודד עם משבר בינלאומי. למרות ריבוי מחקרים המלמדים בוודאות על היקף משבר האקלים והשלכותיו הקטסטרופליות על עתיד האנושות, ולמרות ריבוי ועידות בינלאומיות והכרזות של ראשי מדינות – המבוגרים של העולם לא הצליחו עד כה להגיע למדיניות אחידה ומשמעותית להפחתת הסיכון.

שאלת המחקר העולה מכאן היא: מה הם הגורמים שיאפשרו לבני נוער להשפיע על מדיניות האקלים הלאומית?

הטענה: מבנה הזדמנויות פתוח מזמן לבני נוער להוביל מחאה יעילה ולהשפיע על מדיניות האקלים של הממשלה: המקרה של תנועת 'מחאת הנוער למען אקלים' בישראל בשנים 2019-2022.

ההזדמנות הראשונה להקמת תנועת מחאה משמעותית ובינלאומית של בני נוער בנושא משבר האקלים (המוכרת בשם "School Strike for Climate" (או Fridays for Future) החלה ב-2018, לאחר שגרטה תונברג בת ה-15 וצעירים נוספים התיישבו מול בניין הפרלמנט השוודי בכל יום ששי, על חשבון זמן הלימודים שלהם, כדי למחות נגד חוסר הפעולה בנושא משבר האקלים. המחאה פרסמה את עצמה באינסטגרם ובטוויטר (תחת ההאשטאג #FridaysForFuture) ותוך זמן קצר זכתה לחיקוי במדינות אחרות (Buettner, 2020).

בישראל הוקמה ב 2019 תנועת "מחאת הנוער למען האקלים – יוצרים את השינוי" כסניף הישראלי של Friday For Future והיא מוחה על חוסר המעש של הממשלות ונבחרה הציבור במאבק במשבר האקלים. התנועה פועלת כדי להגיע אל מקבלי ההחלטות ולהניע אותם לשנות גישה ולנקוט בצעדים משמעותיים כדי לתקן את המצב.

המתודולוגיה: בעבודה זאת אתייחס למבנה ההזדמנויות הפוליטיות, כתאוריה שעשויה להוות מסגרת לניתוח שאלת המחקר. שיטת המחקר הינה ניתוח תוכן. במסגרת זאת קראתי, אספתי, סיננתי וניתחתי מחקרים העוסקים בתאוריות על מבנה ההזדמנויות הפוליטיות, בתאוריות על תנועות מחאה בכלל ועל תנועות מחאה סביבתיות. אספתי מחקרים ופתחתי אתרים רלוונטיים של 'קואליציית הסביבה' ו'מחאת בני הנוער', כדי להגיע לממצאים רלוונטיים שיאפשרו לי לבחון באיזו מידה התנהלות 'מחאת בני הנוער' (במסגרת 'קואליציית הסביבה') הולמת את התאוריה בדבר מבנה ההזדמנויות הפוליטיות.

בפרק הראשון אציג את התאוריות בנושא מבנה ההזדמנויות הפוליטיות (Tarrow; 1994. Kitschelt,) (1994) בהקשר למשבר האקלים ופעילות תנועות הסביבה (Cologna et al., 2021), בפרק השני אבחן את ההתפתחות, המאפיינים ודפוסי הפעולה של הקואליציה הסביבתית בכלל (Della Porta, 2015) ובישראל בפרט (עפרון, 2022) בהקשר למבנה ההזדמנויות במסגרתו הן פועלות. בפרק השלישי אנתח את הפעולה הקולקטיבית של תנועת 'מחאת הנוער למען אקלים' – כחלק ממחאת 'קואליציית הסביבה' (טל ואח', 2020. עפרון, 2022, פירסט, 2008), על רקע מבנה ההזדמנויות הלאומי והבינלאומי, בהתייחס למקורות אקדמיים ודיגיטליים.

א. סקירת הספרות

1. מבנה ההזדמנויות הפוליטיות

גישת מבנה ההזדמנויות הפוליטית היא המפתח להבנת ההשפעה של פעולה קולקטיבית על מדיניות ציבורית; היא מאפשרת לבחון האינטראקציה, בין קואליציית מונופול המדיניות, לבין קואליציית התנועות החברתיות המובילות את הפעולה הקולקטיבית אשר מטרתה שינוי המדיניות (Meyer, 2003).

לפי התאוריה של קיטשצלט (Kitschelt, 1994) מבנה הזדמנויות פוליטיות מתקיים בהרכב ייחודי של משאבים, הסדרים מוסדיים ותקדימיים היסטוריים לגיוס חברתי, באופן שמקל על התפתחות תנועות חברתיות במקרים מסוימים ומעכבים אותם במקרים אחרים. על פי תאוריה זאת הפעולה הקולקטיבית מתפתחת במבנה הזדמנויות פתוח – כאשר במרחב הפוליטי יש ביזור פוליטי וקיימת נגישות לחברה האזרחית, באופן המזמין אסטרטגיה של הטמעה ושיתוף פעולה. הפעולה הקולקטיבית מתפתחת גם במבנה הזדמנויות סגור – בו המדינה חסונה (ריכוזיות, חזקה כלכלית וצבאית), לא מעניקה לגיטימציה למחאה, יש לה כלים אפקטיביים לדכא את המחאה ולחברה האזרחית אין נגישות אל מקבלי ההחלטות. הפעולה הקולקטיבית במבנה סגור תתאפיין באסטרטגיה של עימות. למבנה הפוליטי יש השפעה על הצלחה פוטנציאלית של החברה האזרחית, היות והמבנה קובע את היקף התלות במשאבים, את היקף התלות בחוקים המוסדיים (רמת חופש הביטוי וההתארגנות, חוקים הנוגעים לבחירות, תבניות יחסים עם הממשל, מרחב פעילות החברה האזרחית ועוד).

בהקשר זה, התיאוריה של טארו (Tarrow, 1994) מפתחת את מבנה ההזדמנויות. המחאה מתעורר כאשר אנשים מושפעים ממידע חיצוני ואינטראקציות שמאפשרים להם להביע את ההעדפות שלהם, כאשר חוש הצדק שלהם יוצא נגד העוולה שהם מזהים, כאשר המחיר שהם נדרשים לשלם עבור מעורבותם לא יגרום להם הפסד כבד, ולעומת זאת מציע צפי לרווח גבוה וכאשר נוצרים מתחים בקרב האליטות, באופן שמאפשר יצירת בריתות וקידום שיתופי פעולה.

יכולת המחאה להתפתח תלויה, לפי טארו, במשתנים חיצוניים הקשורים למספר משתנים: לחוסן המדינה - חוסן כלכלי, פוליטי, צבאי, חברתי. לחוסן הקשור למעמד המדינה במרחב הקרוב, במעמד הבינלאומי ובמאפיינים של עוצמה פנים מדינית. המחאה תלויה ברמת הריכוזיות של המדינה ובאסטרטגיה בה היא נוקטת מול או נגד קבוצות מאתגרות, והיא תלויה באופן הדיכוי ועוצמתו. יכולת המחאה להתפתח ולהצליח תלויה במשתנים פנימיים כמו: (1) הרחבת נגישות המוחים לתהליך הפוליטי, למקבלי ההחלטות, למקורות המשאבים והעוצמה השלטוניים – כאשר ההשערה היא שנגישות גבוהה אל מקבלי ההחלטות תקדם את מטרות המוחים (2) דרגת יציבות המערכת הפוליטית והקואליציות, כאשר ההשערה שהאליטות נחלשות כתוצאה ממאבקי כוח פנים ארגוניים והדבר מעודד בודדים מהאליטה המורחקים ממוקדי הכוח לאמץ את האתגר החדש המוצג על ידי תנועות המחאה ולהוביל אותה. הדבר מעודד גם מוחים להתארגן לבד לנוכח סיכויי התנגדות נמוך מצד השלטון (3) רמת המאבקים בין חברי האליטה, כאשר ההשערה היא שאליטות חלשות מחפשות מוקדי כוח חוץ מפלגתיים ויחפשו את קרבת התנועות החברתיות (4) בריתות חדשות וקיומם של בעלי ברית בעלי עוצמה, כאשר ההשערה היא שברית בין המוחים לבין מקבלי החלטות משמעותיים ובעלי ברית עוצמתיים אחרים (תקשורת, אילי הון, אישים בעלי השפעה על מקבלי החלטות) יגדילו את סיכויי ההצלחה של התנועה (5) רמת הלגיטימציה השלטונית למחאה ויחסה למחאה בין הכלה לדיכוי, כאשר ההשערה היא שגם לגיטימציה וגם דה-לגיטימציה למחאה יכולים לקדם את מטרות התנועה החברתית, אבל בתנאים של לגיטימציה למחאה סיכויי ההצלחה גדלים (6) רמת הלגיטימציה שמייחסת